

Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma, mig segle de l'embrió d'Acció Cultural

El 1971 naixia el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma, entitat que navegava entre la clandestinitat d'un temps hostil i que acabaria resultant fonamental per a la recuperació lingüística, cultural i política al País Valencià a les acaballes del franquisme. Aquell organisme, impulsat per Eliseu Climent, Joan Fuster, Adolf Pizcueta i sis persones més, es convertiria en Acció Cultural ja el 1978, quan es va poder legalitzar. En parlem amb alguns dels protagonistes d'aquell temps no tan llunyà.

Per Manuel Lillo / @lillousechi

Eliseu Climent, Adolf Pizcueta, Joan Fuster i Enric Ferrer Solivares, director del Centre Carles Salvador, a la Cambra de Comerç de València el 1978, en la primera assemblea d'Acció Cultural del País Valencià.

El carrer Moratín de València als anys setanta, on hi havia establert el local del Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma.

Acció Cultural del País Valencià celebra mig segle de vida. Tot i que l'entitat, presidida per l'escriptor Joan Fuster en primer terme, va nàixer oficialment el 1978, el seu precedent es va constituir set anys abans. Es tracta del Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma, una plataforma adreçada a la recuperació del país a través de la formació de professors de català i de moltes altres activitats. Creat a inicis del 1971, enguany l'embrió d'ACPV compleix mig segle des del seu naixement. I és per això que Acció Cultural, avui presidida per l'advocada Anna Oliver, commemora els seus cinquanta anys de vida.

Oliver, natural de Carcaixent (Ribera Alta), justifica la celebració d'aquests cinquanta anys de l'entitat que ella mateixa presideix explicant que "el 1978 naix Acció Cultural sota la legalitat de les autoritats del moment, cosa que fins llavors s'havia impedit. Aquest és l'argument per no fer cas de la data oficial. Soc advocada, però em sent obligada a botar-me aquestes formalitats", diu Oliver, que afegeix que "des del 1971, i fins i tot des d'abans, ja es treballava pel país i amb una clara visió de futur".

Aquell 1971 el franquisme agonitzava a poc a poc, però les conseqüències de la dictadura eren ben visibles. El català, marginat als racons estrictament folklòrics, patia el desconeixement generat per dècades de persecució. En aquell context sorgien iniciatives adreçades a combatre una realitat adversa. Si als anys quaranta l'Editorial Torre s'havia encarregat de descobrir el talent de Joan Fuster o Vicent Andrés Estellés, ara era el torn de la llibreria de 3i4 i de l'editorial homònima. La llibreria, concretament, s'obria al març del 1968, dos mesos abans del maig francès. La falta d'espais des d'on treballar pel país va fer del local de 3i4 un punt neuràlgic: a la venda de llibres se sumaven tota mena d'actes i reunions clandestines. Fins al punt que, en un moment donat, va caldre diferenciar les activitats i trobar un nou espai des d'on desenvolupar les accions més polititzades. És així com Eliseu Climent (Llombai, Ribera Alta, 1940), president d'Acció Cultural entre 2005 i 2012, fundador de 3i4 i "ànima" de cada activitat sorgida en aquell moment, lloga un local al número 15 del carrer Moratín de València. Ho va aconseguir a la meitat del preu establert gràcies a l'ajuda d'uns socis del seu pare, dedicats a l'ofici vinater.

"Allà vam traslladar totes les activitats que servien per dinamitzar el país: disseny de propagan-

Disseny de l'artista Joan Genovès, que va ser el logo de la Crida a la Solidaritat i del Correllengua organitzat per Acció Cultural l'any 2003.

RAFA GIL / ARXIU EL TEMPS

da, enviament de cartes, organització de concursos de teatre, de manifestacions com la del 25 d'abril, dels Premis Octubre —organitzats per l'esmentada editorial 3i4—, cursos de català, es fan les gestions per muntar llibreries a Alacant, Elx, Alcoi, Port de Sagunt...», explica Climent, editor d'aquest setmanari i també de 3i4. Per esquivar la persecució franquista, aquell local havia de ser llogat per alguna entitat que superara els filtres de la legalitat.

Una legalitat que, curiosament, Òmnium Cultural i l'Obra Cultural Balear havien pogut aconseguir als seus respectius territoris. Amb dificultats i persecucions polítiques, per descomptat. Eliseu Climent recorda que Joan Fuster explicava aquesta paradoxa: "A Catalunya sempre hi havia un conegut entre la gent important que era capaç d'arribar personalment al general Franco. A les Illes, els capellans ho desencallaven tot", diu l'editor en boca de l'assagista. "Però al País Valencià tot era distint", afegeix Climent, "perquè aquell moviment era de base popular, sobretot universitari i vinculat a l'esquerra política." Amb aquests ciments, el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma va poder sobreviure gràcies a les aportacions voluntàries de personatges com el llavors futur president Jordi Pujol (Barcelona, 1930), que donava 7.000 pessetes mensuals; o a entitats com Òmnium Cultural, que n'enviava 15.000 gràcies a la iniciativa de burgesos amb inquietuds nacionalistes com ara Joan Triadú (1921-2010) o Lluís Carulla (1904-1990).

Davant la necessitat d'adaptar-se a la legalitat del moment, al carrer Moratín número 14 de València es va establir l'Acadèmia de un Solo Profesor. Rosa Raga (Catarroja, Horta, 1941), també editora de 3i4 i esposa de Climent, figurava com a mestra d'aquella escola que servia per dissimular les activitats del Secretariat, incòmodes per al règim. "Aquell era un quartet molt precari", recorda Joan Francesc Mira (València, 1939), escriptor reconegut i president d'Acció Cultural en dues etapes: entre 1992 i 1999 —quan va entrar substituint el desaparegut Joan Fuster— i entre 2012 i 2020. A inicis dels setanta, Mira ja s'havia instal·lat a Castelló de la Plana, on exercia com a catedràtic d'institut, i recorda aquells temps en què ell mateix formava part "del grup inicial, pràcticament prepolític, del nacionalisme valencià".

"Jo vaig estar a la fundació d'Òmnium Cultural des del principi", rememora Mira, que va fer l'última conferència abans que un jutge tancara la seu de l'entitat al carrer Montcada de Barcelona el 1963. "Sabent com funcionava aquesta organització, estàvem convençuts que al País Valencià calia construir una estructura paral·lela". L'escriptor explica que, durant els primers anys, la tasca d'Òmnium Cultural consistia a fer, "bàsicament, cursos de català". Es tractava d'una feina de suplència, atès que el català no s'ensenyava a les escoles i s'havia de promoure a través de la iniciativa econòmica privada.

Mira, que atorga a Climent les idees d'aquell moment i l'empenta necessària per materialitzar-les, recorda com aquell Secretariat "no només feia cursos, sinó que formava mestres i professors" gràcies a la direcció de Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). També estava present en aquella època Vicent Martínez Sancho (Simat de la Vallidigna, Safor, 1943), president d'Acció Cultural entre 1999 i 2005. Recorda que el Secretariat impartia cursos de català i que la gent s'hi apuntava. "Teníem moltes deficiències per escriure en la nostra llengua". Tant és així que Martínez Sancho, professor de Física Teòrica a la Universitat de València, va constatar "la quantitat de faltes d'ortografia que jo mateix feia. I jo era el mestre! Aquell era el nivell". Per això, el docent estava convençut que "calia construir un edifici, i el ciment fonamental era el coneixement de l'idioma escrit", perquè "teníem un país lingüísticament molt limitat". Eliseu Climent recorda que Joan Fuster llevava importància al nivell de preparació d'aquells mestres. "Allò important és que la gent isca dels cursos pensant que ha après. Si cal, després ja aprendran més", deia l'assagista.

Segons recorda Martínez Sancho, "el Secretariat va ser fonamental per capgirar aquella situació", atès que va arribar a formar 10.000 professors. "Va ser una gran sort, tot i que jo en un principi no acabava d'entendre aquell objectiu", reconeix Eliseu Climent. "Al cap i a la fi, pensava que el país

no arribaria a tindre més d'un grapat d'escoles". L'editor recorda personatges clau com l'esmentat Sanchis Guarner o Adolf Pizcueta (1901-1989), artífex del codi gramatical de les Normes de Castelló de 1932 —quan els acadèmics valencians van assumir les tesis de Pompeu Fabra—, gran entusiasta del projecte, que posava el seny a cada iniciativa, segons relata Climent. Les classes de català i de renovació pedagògica es feien també sota l'empenta legal de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de València, gràcies a la conveniència d'una docent a qui li convenia acreditar la realització de cursos de cara al Ministeri.

Tota aquella tasca va servir perquè, una vegada acabada la dictadura i amb l'arribada de l'Estatut autònom valencià, l'ensenyament es poguera organitzar d'una manera eficient gràcies a la prepa-

ració prèvia de milers de mestres. "Sense això no hi hauria hagut personal suficient", assegura Joan Francesc Mira. L'escriptor admet, també, que les autoritats franquistes no havien percebut, en un principi, el perill que suposava per als seus principis ideològics aquella formació de professorat. "Ells se centraven sobretot a perseguir els estudiants, els sindicats i els comunistes. A l'inici no van arribar a veure el catalanisme valencià com un gran perill per a ells. Ho percebien com una cosa vinculada estrictament a la cultura i a la literatura, no ho enteníen com una tasca amb rerefons polític", diu Mira. Això, però, no vol dir que aquelles iniciatives no patiren cap mena de persecució. De fet, la de 3i4 és la llibreria que més atemptats ha patit de tot Europa des de la fi de la Segona Guerra Mundial: un total de 18, tots protagonitzats per la ultradreta. A més a més, pocs anys després arriba- →

Tres presidents d'Acció Cultural: d'esquerra a dreta, Joan Francesc Mira (1992-1999 i 2012-2020), Eliseu Climent (2005-2012) i Vicent Martínez Sancho (1999-2005), en una imatge del 2011, quan el govern valencià de Francisco Camps va tancar definitivament el senyal de TV3.

Manifestació del 25 d'abril del 2010.

→ ria la batalla de València, un instrument per neutralitzar i atemorir, a través de la propaganda i de la violència, el nacionalisme valencià.

Naix Acció Cultural

El 1978, ja sota la legalitat, Acció Cultural del País Valencià es constitueix. “Calia donar una estructura formal i associativa a tot allò que havíem creat”, argumenta Joan Francesc Mira. Aquell nou context permetia a l’entitat un finançament regular. Per fi es podia treballar legalment des d’una entitat cívica amb afiliats, quotes, assemblees, direc-

tiva, secretari, president, vicepresident i tots els elements que requereix una associació. El primer president va ser Joan Fuster, el gran inspirador intel·lectual d’aquell grup. Adolf Pizcueta seria el primer vicepresident i Eliseu Climent el primer secretari —càrrec que va desenvolupar de manera quasi perpètua. “Al voltant d’Eliseu giraven les iniciatives, la capacitat d’organització i les maneres de fer”, assegura Mira.

“Aquell canvi va vindre com tots els canvis: es va passar d’un nom burocràtic a un nom amb connotacions polítiques. S’ampliava la idea inicial i començàvem a tindre problemes amb els partits polítics”, assegura Martínez Sancho, tot i que matisa que “sempre vam tindre la precaució de no decantar-nos per cap opció política concreta”. Malgrat la cautela, Sancho rescata l’anècdota protagonitzada pel seu company de docència universitària, Rafael Pla —mort a inicis d’aquest any 2021—, el qual es va donar de baixa d’ACPV perquè al Partit Comunista, el seu partit, interpretaven que l’entitat s’havia aproximat més del compte a la Unitat del Poble Valencià, precedent de l’actual Bloc Nacionalista Valencià, un dels partits que integren des de fa anys la coalició Compromís. Més tard, el mateix Pla se’n tornaria a fer soci després que uns quants adversaris polítics seus s’apartaren en grup d’ACPV. “Són les històries de sempre”, lamenta Martínez Sancho, que destaca que Acció Cultural mai no ha acabat d’agradar del tot a cap formació política, ni encara menys a cap govern.

Acció Cultural acabaria protagonitzant —i encara protagonitza— múltiples batalles. Per exemple, l’arribada del senyal de TV3 al País Valencià

Presentació de l’últim 25 d’abril, el de l’any 2021, amb l’actual presidenta d’Acció Cultural, Anna Oliver, al capdavant.

va ser possible gràcies a l'empenta de l'entitat i a la complicitat i l'amistat entre Eliseu Climent i el president Jordi Pujol. Anys després, en el moment àlgid del blaverisme al País Valencià, quan la Unió Valenciana de Vicente González Lizondo (1942-1996) col·locava el Partit Popular de Rita Barberà (1948-2016) i Eduardo Zaplana al capdavant de les institucions, Acció Cultural treballava en la fortalesa d'un teixit cívic per contrarestar els atacs que la llengua i la cultura del país rebien des de les institucions. Tal com recorda Eliseu Climent, es posaven en funcionament, així, estructures de Països Catalans com ara la Xarxa Vives d'Universitats, que aglutinava els centres acadèmics dels territoris de parla catalana gràcies a la implicació de personatges com qui era rector de la Universitat Autònoma de Barcelona en aquell moment, el xatívi Carles Solà —conseller d'Universitats de la Generalitat de Catalunya entre 2003 i 2006—; el rector de la Universitat de les Illes Balears, Nadal Batle —mort de manera sobtada el 1997 quan només tenia 52 anys—, o el rector de la Universitat Rovira i Virgili, Joan Martí i Castell. També es va crear l'Assemblea de Regidors, celebrada consecutivament durant una dècada en distints punts del país, que va arribar a reunir 350 alcaldes dels Països Catalans a la ciutat de València. O la xarxa de casals establerta també arreu del país, amb molts d'aquests locals encara en funcionament. Tot allò culminaria amb l'edifici Octubre, adquirit l'any 2006 i adreçat a acollir aquestes estructures i moltes altres com ara l'Institut del Territori, la Societat de Ciències de la Salut Joan Baptista Peset, entitats feministes o l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga. Aquell immoble, ubicat al bell mig de València, estava pensat com a seu d'un govern paral·lel que pretenia respondre a la política hostil, quan no de persecució, exercida especialment des de la Generalitat Valenciana. Per combatre tot allò, Eliseu Climent i Rosa Raga —figura discreta, però fonamental en tot

Presentació del Verkami per fer el disc *Mural Sonor*, que servirà per celebrar el 50è aniversari d'Acció Cultural del País Valencià. Al davant, els cantants Miquel Gil i Mireia Vives. Enmig dels dos, darrere, la presidenta de l'entitat, Anna Oliver.

PRATSI CAMPS

aquest període— impulsaren, des d'Acció Cultural, la creació d'estructures de Països Catalans.

Tot allò era, i encara és, la continuació d'un projecte nascut formalment el 1971 amb el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma. “El que vam aconseguir, quan teníem vint anys, no ens ho hauríem cregut mai”, confessa Joan Francesc Mira, que destaca que sense aquella iniciativa embrionària avui no existiria “tota la producció de cultura escrita en publicacions d'història, ciències socials, literatura, economia, periodisme, teatre, narrativa o poesia, producció que ha constituït una semi-normalitat paral·lela en un país com el nostre. Tot això ve d'aquells anys”, reivindica l'escriptor. “I això que ara molts veuen com una cosa normal, perquè han nascut amb tot creat, en aquell moment no era gens fàcil. Va costar molt. L'element dinamitzador, al voltant del qual tot allò va poder créixer, va ser el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma i tot seguit Acció Cultural”.

➤ MIRAR CAP AL FUTUR

Manuel Lillo amb informacions de Moisés Pérez

Aquest és el propòsit d'Acció Cultural del País Valencià en el seu 50è aniversari. Anna Oliver, presidenta actual de l'entitat, explica que “volem aprofitar l'efemèride perquè siga un revesiu posant en valor la història d'ACPV, que es va posar a treballar en un moment advers per

fer possible un país que avui no s'entendria sense aquella generació”.

Per celebrar-ho, l'entitat llança un disc quàdruple amb cançons emblemàtiques de l'escena valenciana, en què participaran més de cinquanta artistes que faran un viatge per la varietat estilística de la música del país amb sons tradicionals, mestissatge, cançó i pop rock com a fars de cada àlbum. “En ACPV sempre hem cuidat la nostra cultura i no hi havia millor manera de celebrar els nos-

tres 50 anys de vida”, deia Oliver en roda de premsa. La iniciativa es finançarà a través del micro-mecenatge, que pretén captar 80.000 euros —que s'adreçaran exclusivament als artistes i al projecte en si, no a l'entitat—, i comptarà amb la participació d'artistes com ara Miquel Gil, Mireia Vives, Borja Penalba o membres d'El Diluvi. El disc es titularà *Mural Sonor* i la idea també es traduirà en concerts arreu del País Valencià.

“Volem recordar tota la gent que ha participat i que ha en-

fortit la xarxa territorial per continuar sumant persones al projecte d'ACPV”, diu a aquest setmanari Anna Oliver, la qual clama també per recuperar la mobilització al carrer després d'una pandèmia que “ho ha paral·litzat tot”. “Cal continuar des de l'activisme social, fiscalitzar els governs i vigilar perquè es complisquen els compromisos adquirits”. Cinquanta anys després, Acció Cultural continua al capdavant de cada reivindicació del país.